

پیش گفتار
به جای مقدمه
فصل ۱ بریت در تمدن های کهن
فصل ۲ بریت در ایران
فصل ۳ بریت در روزگار بت پرستی
فصل ۴ عود در دوران اسلامی

فصل ۵ دوران فراموشی بریت: افشاریان و زندیان و قاجار
فصل ۶ بریت در دوره معاصر
فصل ۷ بریت ایرانی در زمان ما
فصل ۸ عود در کشورهای عربی جدید
فصل ۹ واژه بریت
فصل ۱۰ تحلیل معنایی واژه های مرتبط با بریت (عود)

فصل ۱۱ کوی کردن بریت
فصل ۱۲ بریت در اروپا
فصل ۱۳ بریت به روایت نگارگری‌های تاریخی
فصل ۱۴ نگاره‌های بریت در کتاب‌های دوره تمدن ایرانی - اسلامی
فصل ۱۵ بریت به روایت اشعار شاعران پارسی و عرب

فصل ۱۶ بریت به روایت کتب تاریخی
فصل ۱۷ خانواده بریت
فصل ۱۸ ساختار بریت از گذشته تا کنون
فصل ۱۹ زادگاه بریت کجاست؟
سخن آخر
فهرست منابع و مآخذ

● بریت در تمدن‌های کهن ● ساز بریت

ساز بریت تغییر شکل و تکامل یافته ساز لیر است (تصویر ۱). بریت ساز نسبتاً جدیدی است که با آن می‌توان آواهای مختلف را با تعداد اندکی از وترها و با تغییر طول ارتعاش — با موضع مکان انگشتان دست چپ — تولید کرد؛ طوری که هم‌زمان دست راست با مضراب یا بدون آن بر وترها ضربه وارد کند. وترها به طور موازی از روی کاسه (جعبه طنین) می‌گذرند تا به گوشی‌هایی که بالای دسته بسته شده‌اند برسند.

شاید بتوان گفت همه دعواهای بین‌المللی بر سر زادگاه بریت ناشی از برداشت‌های مختلف از تعریفی است که محققان از این ساز ارائه کرده‌اند؛ زیرا اعتبار جهانی و اهمیت موسیقایی این ساز سبب شده است بسیاری از کشورها، که تاریخشان با این ساز مرتبط است، به نوعی تبار آن را به زادبوم خود برسانند.

نام و ترها، تکنیک‌های انگشت‌گذاری، جعبه‌طنین، خرک، و علایم ثبت اصوات از طریق الواح میخی.

● سازهای اصلی در تمدن‌های کهن

کاوش‌های باستان‌شناسی در منطقه‌ی اور عراق و شهرهای مختلف عراق قدیم، بیانگر استفاده‌ی گسترده از انواع سازهای زهی، بادی، و کوبه‌ای در تمدن‌های بین‌النهرین است. این آثار باستانی در موزه‌های معروف دنیا نگهداری می‌شود و با بررسی و مطالعه‌ی آن‌ها اطلاعات ارزشمندی درباره‌ی موسیقی به دست می‌آید. فهرستی از این اطلاعات می‌تواند این موارد باشد: ۱. اندازه و ابعاد واقعی همه‌ی سازها؛ ۲. مواد اولیه‌ای که سازها با آن‌ها ساخته می‌شد، مانند انواع چوب و فلزات و همچنین روده برای ساخت وتر؛ ۳. شکل و حجم سازها؛ ۴. اجزای سازنده‌ی سازها؛ ۵. شیوه‌ی ساخت سازها و هنرهای تزئینی مرتبط با آن‌ها؛ ۶. نوع مواد به‌کاررفته در تزئین و نگارگری سازها.

متأسفانه، به علت جنس موادی که ساز با آن‌ها ساخته می‌شد و همچنین وجود رطوبت و نمک در کشور عراق، بسیاری از این سازها از بین رفته‌اند و امکان دستیابی به بسیاری از برت‌های مهم بین‌النهرین وجود ندارد. البته در کشور مصر، به علت وجود زمین‌های رملی^۱ و طبیعت و آب و هوای متفاوت با کشور عراق، تعدادی از برت‌ها، شیپورها، و سازهای دیگر حفظ شده‌اند. (رشید، ۱۹۹۹، ص ۱۳)

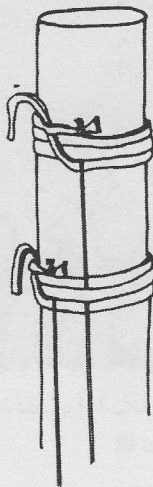
● اجزای برت قدیم

هنگامی که از اجزای سازنده‌ی برت قدیم صحبت به میان می‌آید، ناگزیریم به نوشته‌های میخی و آثار باستانی موسیقی تکیه کنیم.

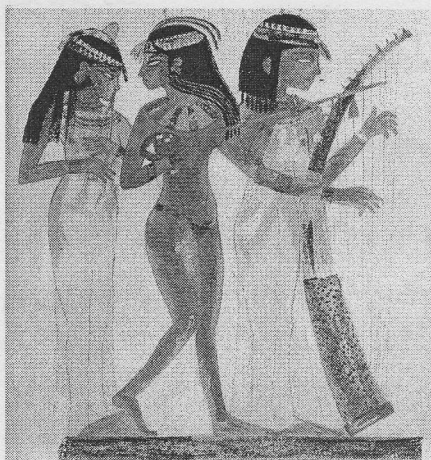
جعبه‌ی طنین برت قدیم، در دوره‌های مختلف تاریخی، شکل‌ها و حجم‌های مختلف داشته است. با توجه به تصاویر ۲ و ۵ و ۷ و ۸ ب، به نظر می‌رسد جعبه‌ی طنین مدور و کوچک بوده است و با توجه به تصاویر ۹ الف و ۱۰ الف و ۱۰ ب، گاهی نیز به شکل مستطیل یا مربع قوس‌دار ساخته می‌شده است. دسته‌ی برت، در ابتدای ظهور و حتی در دوره‌های بعد، طویل بوده است. آثار باستانی اکدی هزاره‌ی سوم پیش از میلاد و آثار باستانی هلنیستی میان سال‌های ۳۲۳ تا ۱۴۰ پیش از میلاد برت‌هایی را نشان می‌دهد

۱. زمین‌هایی از نوعی شن روان.

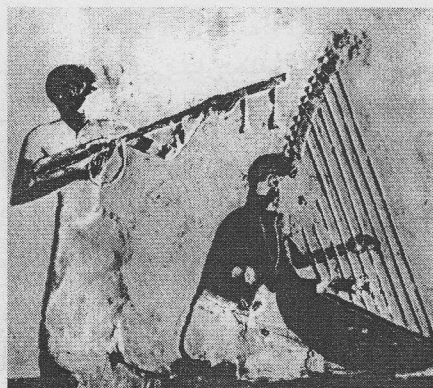
Shiraz-Beethoven.ir

■ تصویر ۱۷ روش بستن سیم‌های عود دسته‌بلند در مصر باستان، که در حال حاضر در نیجر نیز استفاده می‌شود.

■ تصویر ۱۹

■ تصویر ۱۸

کاسه‌ای شبیه کدو دارند، نیاکان اصلی لوت‌های کنونی به شمار می‌آیند. وینای هندی، که در قسمت شمال هند آن را بین می‌نامند، نمونه‌ای از این خاندان است که مشابه آن را در هزارهٔ دوم پیش از میلاد در بین‌النهرین سینی‌تو^۱ و زمانی پسین‌تر در مصر نِفِر^۲، به معنی نیکی، می‌نامیده‌اند. سینی‌تو در زبان کهن بین‌النهرین به لوت‌هایی اطلاق می‌شده است که دو وتر داشته است. تنبور، که به خانوادهٔ لوت‌ها وابسته است، در مناطق پراکندهٔ تمدن‌های قدیم با نام‌هایی کم و بیش مشابه یاد شده است؛ همچون تنبور، پاندور، پاندورا، پندیر، و پنتوری، که از دیدگاه بن‌شناسی واژه‌ای ریشه‌ای مشترک دارند. در زبان سومری پنتور به معنی کمان کوچک است که در زبان کنونی گرجستان توتل^۳، با تغییر شکل t به t، همان معنی کوچک را می‌دهد. (آریان و لطفی، ۱۳۷۱، ص ۳۰۳)

در فرهنگ موسیقی لاروس در مدخل luth [= عود] آمده است:

سازی است از خانوادهٔ آلات موسیقی رشته‌ای که با زخمه زدن با سرانگشتان دست به صدا می‌آید. ساختمان این ساز همانند گلابی‌ای است که از درازا دو نیم شده باشد. اعراب به آن «العود»، اسپانیایی‌ها «لاؤد»، ایتالیایی‌ها «لیوتو» یا «لوتو»، آلمانی‌ها «لاؤته»، و انگلیسی‌ها «لوت» می‌گویند.

فرهنگ موسیقی ریمان، ضمن برشمردن چگونگی تلفظ نام این ساز در کشورهای گوناگون، نام عود را به لاتین چنین ثبت کرده است: «تستودو - چلوس - همیس فانه‌ریوم - لوتینا» و سپس نوشته است:

یک ساز رشته‌ای باستانی است که مستقیماً با سرانگشت نوازنده تارهای آن به اهتزاز می‌آید و مانند گیتار و ماندولین مضراب جداگانه ندارد.

همچنین، با ساختن عود در اندازه‌های گوناگون، این ساز خانواده‌ای را تشکیل داده بوده که مستقلاً قادر به هم‌نوازی بوده است. سازهای این خانواده عبارت بوده‌اند از: عود، تنبور^۴ (نوعی عود در اندازهٔ بزرگ‌تر)، سی‌ترنا یا گیتار (عودی در اندازهٔ متوسط)،

1. Sinnitu

2. nefer

3. thtul

4. theorbe

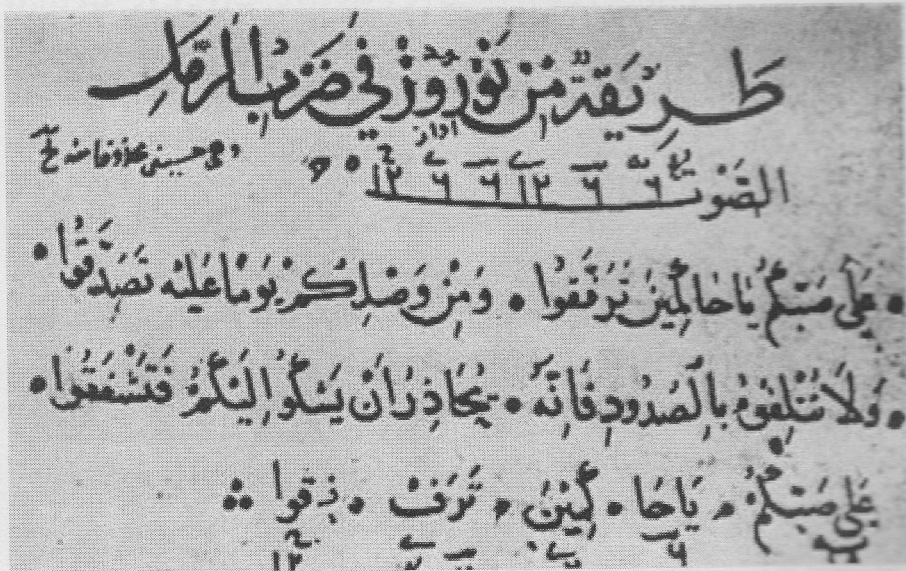
می‌شود. (ارموی، ۱۹۸۰، ص ۱۲۹)

ارموی سپس همهٔ نغمه‌ها و تفرات آن را نشان می‌دهد و مثالی نیز می‌زند:

على صبيكم يا حاكمين ترفقوا

ومن وصلكم يوماً عليه تصدقوا

(همان، ص ۱۲۹)

■ تصویر ۲۹۴

● محمد بن عبد الحمید اللاذقی

محمی الدین محمد بن عبد الحمید اللاذقی (۸۸۸ ق/ ۱۴۸۳ م) رسالهٔ معروف الرساله الفتحیه فی الموسیقیا را دربارهٔ موسیقی نوشته است. حاج هاشم رجب، مصحح این رساله، اشاره می‌کند که محققان دربارهٔ سال تولد لاذقی اختلاف نظر دارند. ولی فارمر در صفحه ۱۰۷ کتابش، مصادر موسیقی عرب، و عبد الحمید العلوجی در صفحه ۴۸ کتابش، الموسیقی العربیه، وفات لاذقی را ۸۴۹ قمری/ ۱۴۴۵ میلادی ذکر کرده‌اند. عباس الغزاوی در صفحه ۶۵ کتابش، الموسیقی العراقیه فی عهد المغول و التركمان، سال وفات لاذقی را در حدود ۹۰۰ قمری آورده است. اسامه نقشبندی نیز در کتاب مخطوطات الموسیقی و الغناء و